

IJTIMOIIY INGIBITSIYANING HARBIY XIZMATDAGI SALBIY
TOMONLARI

Mashrabov Xolbek Kenja o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat Xavfsizligi Universiteti kursanti

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada ijtimoiy ingibitsiya tushunchasi, uning harbiy xizmat jarayonidagi namoyon bo'lish shakllari hamda harbiy xizmatchilarning faoliyatiga ko'rsatadigan salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Harbiy muhit yuqori mas'uliyat, jamoaviy faoliyat, tezkor qaror qabul qilish va kuchli psixologik bosim bilan tavsiflanadi. Bunday sharoitlarda ijtimoiy ingibitsiya harbiy xizmatchilarning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmasligi, tashabbuskorlikning pasayishi, stress darajasining oshishi va jamoaviy samaradorlikning kamayishiga olib kelishi mumkin. Maqolada ushbu hodisaning psixologik mexanizmlari va uni kamaytirish yo'llari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy ingibitsiya, harbiy xizmat, harbiy psixologiya, stress, jamoa, motivatsiya, qaror qabul qilish, psixologik bosim.*

Harbiy xizmat inson faoliyatining eng murakkab va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biridir. Harbiy xizmatchilar doimiy ravishda qat'iy intizom, jamoaviy hamkorlik, xavfli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish va yuqori jismoniy hamda ruhiy yuklama sharoitida faoliyat olib boradilar. Shu sababli harbiy sohada inson psixologiyasini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Harbiy jamoalarda shaxsning o'zini tutishi va faoliyat samaradorligiga ta'sir qiluvchi ko'plab psixologik omillar mavjud. Shunday omillardan biri ijtimoiy ingibitsiya hisoblanadi.

Ijtimoiy ingibitsiya — bu inson boshqa odamlar kuzatuvida yoki baholash holatida bo'lganida uning faoliyat samaradorligi va xatti-harakatlarida yuz beradigan o'zgarishlarni ifodalovchi psixologik hodisadir. Ba'zi vaziyatlarda boshqalarning mavjudligi inson faoliyatini kuchaytirishi mumkin bo'lsa-da, murakkab vazifalar, tajriba yetishmasligi yoki yuqori bosim mavjud bo'lgan sharoitlarda ijtimoiy ingibitsiya salbiy natijalarga olib kelishi mumkin. Harbiy xizmatda bunday holatlar ayniqsa muhimdir, chunki kichik psixologik xatolar ham topshiriq bajarilishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ijtimoiy ingibitsiya tushunchasining ilmiy asoslari

Ijtimoiy ingibitsiya tushunchasi ijtimoiy psixologiya fanida keng o'rganilgan. Ushbu hodisa insonning yolg'iz ishlashi va boshqalar ishtirokidagi faoliyati o'rtasidagi farqlarni tushuntiradi. Inson o'z faoliyati kuzatilayotganini his qilganda, unda qo'shimcha psixologik bosim paydo bo'lishi mumkin. Ijtimoiy ingibitsiyaning asosiy sabablaridan biri baholanish xavotiridir. Shaxs atrofdagilar uning harakatlarini qanday qabul qilishi haqida o'ylay boshlaydi. Natijada diqqat asosiy vazifadan chetga chiqib, o'zini nazorat qilish jarayoniga yo'naltiriladi. Harbiy muhitda bu holat ko'pincha yuqori lavozimli rahbarlar, hamkasblar yoki katta jamoa oldida namoyon bo'lishi mumkin. Masalan, yangi harbiy xizmatchi tajribali

askarlar oldida o'z qobiliyatlarini ko'rsatishda ortiqcha hayajonlanishi mumkin. Bu esa uning mashg'ulot yoki amaliy topshiriqni bajarish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Harbiy xizmat sharoitida ijtimoiy ingibitsiyaning namoyon bo'lishi

Harbiy xizmat jamoaviy faoliyatga asoslangan tizimdir. Har bir harbiy xizmatchi o'z vazifasini bajarishda nafaqat shaxsiy, balki guruh manfaatlarini ham hisobga oladi. Shu sababli ijtimoiy muhitdagi psixologik jarayonlar harbiy faoliyat samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Ijtimoiy ingibitsiyaning harbiy xizmatdagi asosiy ko'rinishlari quyidagilardan iborat:

1. Tashabbuskorlikning pasayishi

Harbiy jamoada ba'zi shaxslar o'z fikrlarini bildirishdan yoki yangi takliflar berishdan qo'rqishi mumkin. Ayniqsa, tajribasi kam bo'lgan harbiy xizmatchilar rahbar yoki katta tajribaga ega hamkasblar oldida o'z fikrlarini erkin ifoda eta olmasligi mumkin.

Bunday vaziyatda jamoada mavjud muammolar o'z vaqtida aniqlanmasligi va samarali yechimlar taklif qilinmasligi ehtimoli oshadi.

2. Qaror qabul qilish jarayonining sekinlashuvi

Harbiy faoliyatda tezkor qaror qabul qilish juda muhim hisoblanadi. Ijtimoiy bosim kuchli bo'lgan holatlarda inson xato qilishdan qo'rqib, qaror qabul qilishda ikkilanishi mumkin. **Masalan**, jangovar tayyorgarlik mashg'ulotlari vaqtida askar o'z harakatlarini haddan tashqari nazorat qilsa, tezkorlik va aniqlik pasayishi mumkin.

3. Psixologik stressning kuchayishi

Doimiy kuzatuv va baholanish hissi harbiy xizmatchida qo'shimcha stressni yuzaga keltiradi. Stressning ortishi esa diqqatning susayishi, charchoq va motivatsiyaning kamayishiga sabab bo'lishi mumkin. Uzoq davom etgan psixologik bosim harbiy xizmatchining xizmatga bo'lgan munosabatiga ham ta'sir qilishi mumkin.

Ijtimoiy ingibitsiyaning harbiy jamoaga salbiy ta'siri

Harbiy jamoaning asosiy kuchi o'zaro ishonch, hamkorlik va ochiq muloqotga bog'liq. Agar ijtimoiy ingibitsiya kuchli namoyon bo'lsa, jamoada ayrim salbiy holatlar yuzaga kelishi mumkin. Birinchidan, harbiy xizmatchilar o'z fikrlarini yashirishga moyil bo'lib qoladilar. Bu esa jamoaviy muammolarni hal qilish imkoniyatlarini kamaytiradi. Ikkinchidan, yangi xizmatchilarning moslashuv jarayoni qiyinlashadi. Ular xato qilishdan qo'rqib, o'z bilim va ko'nikmalarini to'liq namoyon qila olmaydilar. Uchinchidan, rahbar va bo'ysunuvchi o'rtasidagi muloqot sifati pasayishi mumkin. Agar harbiy xizmatchilar rahbar oldida erkin fikr bildirsa olmasa, boshqaruv jarayonida muhim ma'lumotlar yetishmasligi ehtimoli oshadi.

Harbiy xizmatchilarda ijtimoiy ingibitsiyaning kuchaytiruvchi omillar

Ijtimoiy ingibitsiyaning kuchayishiga bir nechta omillar sabab bo'lishi mumkin:

- tajriba va tayyorgarlik darajasining pastligi;
- o'ziga bo'lgan ishonchning yetarli emasligi;
- haddan tashqari tanqidiy muhit;
- rahbarlarning noto'g'ri muloqot uslubi;

- kuchli raqobat muhiti;
- xato qilishdan qo'rqish.

Ayniqsa, yangi harbiy xizmatchilar xizmatning dastlabki davrida bunday ta'sirlarga ko'proq duch kelishlari mumkin. Chunki ular yangi qoidalarga, jamoaga va yuqori talablar tizimiga moslashish jarayonida bo'ladilar.

Ijtimoiy ingibitsiyaning oldini olish va kamaytirish yo'llari

Harbiy xizmatda ijtimoiy ingibitsiyaning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun psixologik va tashkiliy choralarni amalga oshirish zarur. Birinchi navbatda, harbiy jamoada sog'lom psixologik muhit yaratish muhimdir. Har bir xizmatchi o'z fikrini bildirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Ikkinchidan, rahbarlarning muloqot madaniyatini rivojlantirish zarur. Rahbar nafaqat buyruq beruvchi, balki jamoaning psixologik holatini tushunuvchi shaxs bo'lishi kerak. Uchinchidan, harbiy xizmatchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga qaratilgan treninglar tashkil etish foydali hisoblanadi. Bunday mashg'ulotlar stressni boshqarish, tezkor qaror qabul qilish va jamoada samarali ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, xatolarni jazolashdan ko'ra, ulardan tajriba sifatida foydalanish tamoyilini shakllantirish muhimdir. Bu harbiy xizmatchilarning tashabbuskorligini oshiradi va psixologik bosimni kamaytiradi.

Xulosa

Ijtimoiy ingibitsiya harbiy xizmat jarayonida muhim psixologik omillardan biri hisoblanadi. Ushbu hodisa ayrim holatlarda faoliyat samaradorligini oshirishi mumkin bo'lsa-da, yuqori stress va murakkab vazifalar sharoitida salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Harbiy xizmatchining o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmasligi, qaror qabul qilishdagi ikkilanish, tashabbusning pasayishi va psixologik zo'riqish ijtimoiy ingibitsiyaning asosiy salbiy ta'sirlaridir. Shu sababli harbiy tizimda nafaqat jismoniy tayyorgarlik, balki psixologik tayyorgarlikka ham katta e'tibor berish zarur. Sog'lom ijtimoiy muhit, samarali rahbarlik va qo'llab-quvvatlovchi jamoa harbiy xizmatchilarning imkoniyatlarini to'liq namoyon qilishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Myers D. G. Social Psychology. — New York: McGraw-Hill Education.
2. Aronson E., Wilson T., Akert R. Social Psychology. — Pearson Education.
3. Андреева Г. М. Социальная психология. — Москва.
4. Harbiy psixologiya bo'yicha ilmiy-uslubiy qo'llanmalar.
5. Shaxs va guruh psixologiyasi bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar.